

Юридичні науки

УДК 343.232

Борисенко Анна Іванівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Борисенко Анна Ивановна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Borysenko Anna

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Маслова Олена Олегівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права №1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ

АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО

ЗАКОНОДАВСТВА

УГОЛОВНЫЙ ПРОСТУПОК: ПОЗИТИВНЫЕ И НЕГАТИВНЫЕ

АСПЕКТЫ ВВЕДЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ

ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

CRIMINAL DELINQUENCY: POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS

OF IMPLEMENTATION IN NATIONAL LEGISLATION

Анотація. В статті розглянутий інститут кримінального проступку. Окрему увагу приділено розкриттю поняття «кримінальний проступок». Детально розглянуті погляди вчених на введення даного інституту до законодавства України. Основний акцент в дослідженні зроблено на розкриття позитивних та негативних аспектів застосування кримінального проступку та його нормативне закріплення у Кримінальному кодексі України. Наголошено на проблемах, пов'язаних із визначенням змісту поняття «кримінальний проступок», криміналізацією окремих адміністративних проступків, відмовою від судимості при вчиненні особою кримінального проступку тощо. Проаналізовано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з першого липня 2020 року.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, кримінальний проступок.

Аннотация. В статье рассмотрен институт уголовного проступка. Особое внимание уделено раскрытию понятия «уголовный проступок». Подробно рассмотрены взгляды различных ученых на введение данного института в законодательство Украины. Основной акцент в исследовании сделан на раскрытии положительных и отрицательных аспектов применения уголовного проступка и его нормативное закрепление в Уголовном кодексе Украины. Рассматриваются проблемы связанные с определением понятия «уголовный проступок», криминализацией отдельных административных проступков, отказом от судимости при совершении уголовного проступка и тому подобное. Осуществляется анализ Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно упрощения досудебного

расследования отдельных категорий уголовных правонарушений», который вступает в силу с первого июля 2020 года.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, преступление, уголовный проступок.

Summary. At the article considered the institution of criminal delinquencies. Particular attention is paid to the disclosure of the concept of "criminal delinquency". The views of scientists on the introduction of this institute into the legislation of Ukraine are considered in detail. The main emphasis of the research is on the disclosure of the positive and negative aspects of the use of criminal delinquency and its normative fixing in the Criminal Code of Ukraine. The problems related to the definition of the concept of "criminal delinquency", the criminalization of certain administrative offenses, the refusal of criminal convictions for committing a criminal offense, etc., are emphasized. The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplifying Pre-trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses" is being analyzed, which comes into force from the first of July 2020.

Key words: criminal offense, crime, criminal delinquency.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прийняття Кримінально- процесуального кодексу України у 2012 році, обумовило появу визначення «кримінальний проступок» у законодавстві України, яке на сьогодні є єдиним у своєму роді. Відсутність такого визначення у Кримінальному кодексі України створює певні суперечності. Слід зазначити, що норми матеріального права повинні бути базовими для процесуальних, але у випадку з українським законодавством, ми отримуємо протилежну ситуацію. Введення поняття кримінального проступку може остаточно ускладнити тлумачення норм кримінального законодавства,

зруйнувавши при цьому усталену структуру закону про кримінальну відповідальність. Проте, незважаючи на всі проблеми впровадження інституту кримінального проступку, дана мета є виправданою, адже гуманізація основного кримінального закону є невід’ємною частиною Євроінтеграції України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, вказує на нагальність проблеми та зацікавленість науковців у введенні терміну кримінального проступку до Кримінального кодексу України. Так, зокрема, загальні засади запровадження кримінального проступку досліджували у своїх працях О. В. Сачко, В. М. Тертишник, О. М. Шармар, Д. С. Азаров, П. Л. Фріс, В. І. Борисов, Н. Ф. Кузнєцова, М. І. Хавронюк та інші вчені. Науковці широко розвинули дискусію щодо з’ясування необхідності запровадження кримінального проступку, вирішення проблеми співвідношення кримінального проступку, злочину і адміністративного делікту. Особливою темою для обговорення став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з першого липня 2020 року.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної наукової статті є визначення поняття кримінального проступку, розкриття позитивних та негативних аспектів запровадження інституту кримінального проступку в Україні. Особливу увагу приділено правовій визначеності кримінального проступку та забезпечення існуючих гарантій прав і свобод людини під час запроваджуваної процедури дізнання.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняне законодавство набуває нових змін щодня. Нещодавнім нововведенням в галузі кримінального права став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з першого липня

2020 року. Перш за все, ми визначимо, що ж передбачають такі зміни та зрозуміємо необхідність даних змін.

Запроваджуваними змінами приписів кримінального права кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Відповідно до ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (у новій редакції) (далі – КК України) кримінальним правопорушенням є передбачене цим кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [3].

Деякі науковці ототожнюють поняття «кримінальне правопорушення» і «злочин». Зокрема, А.С. Шаріков, у своїх роботах, розкриваючи термін «правопорушення», аналізує тільки поняття злочину [9, с. 63]. На думку А.В. Ковальова «злочин» та «кримінальне правопорушення» тотожні поняття, адже у своїх наукових працях він змішує ці два поняття [10, с. 33]. На нашу думку, зазначений підхід науковців є спірним, оскільки поняття злочин є вужчим, ніж кримінальне правопорушення. Більш того, згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» злочин та кримінальний проступок є видами кримінального правопорушення.

Т.Ю. Титова визначає, що «кримінальне правопорушення – це протиправне винне діяння особи, що носить суспільно небезпечний характер, що посягає на встановлений порядок суспільних відносин, протиправна, винна дія або бездіяльність суб'єктів права. Злочин є складовою частиною поняття правопорушення» [11]. Дане визначення є більш широким порівняно з тим, яке надається в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», але в той же час цілком відповідає загальним ознакам поняття правопорушення.

Згідно із ч. 1 ст. 12 КК України (у новій редакції) кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Злочини у свою чергу поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі [3]. Кримінальним проступком, згідно з новою редакцією статті 12 Кримінального кодексу України, законодавець визначає «передбачене цим кодексом діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [3]. Фактично інститут кримінальних проступків формується за рахунок злочинів невеликої тяжкості.

Н. Ф. Кузнєцова під кримінальним проступком розуміє «умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння», і виділяє наступні види покарань, що можуть застосовуватися до осіб, що його вчинили: “максимальне позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції повинна бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу” [7, с. 167].

П. Л. Фріс і І. Б. Медицький вважають, що “кримінальні проступки не можуть каратись суворіше, ніж позбавленням волі на строк до трьох років. Вони не повинні тягнути за собою судимість” [7, с. 167].

М. І. Хавронюк, проаналізувавши положення кримінальних законів держав континентальної Європи, доходить висновку, що до злочинів відносять діяння двох категорій. До першої категорії належать діяння, які визнавались злочинами в усі часи існування євразійської цивілізації та які посягають на найважливіші цінності. До другої категорії відносять порушення, скоєння яких опосередковано посягає на найважливіші цінності, у зв'язку із чим вказані діяння і визнаються «de-jure» злочинами, але «de-facto» злочинами не є. Вказану категорію діянь М. І. Хавронюк

іменує quasi- злочинами тобто «якби злочинами». Саме злочини невеликої тяжкості необхідно трансформувати у кримінальні проступки [8].

Найбільш влучне визначення поняття «проступок», на наш погляд, надане в ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність». Дане визначення, може бути використане для закріплення поняття «кримінальний проступок», але з певною деталізацією та зазначенням особливостей даного виду правопорушення.

На нашу думку, визначення поняття «кримінальний проступок» повинно підкреслювати проміжний характер кримінального проступку, як виду діяння, який знаходиться між поняттями «злочин» та «адміністративне правопорушення». Отже, кримінальний проступок – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, яка характеризується невеликим ступенем суспільної небезпечності й за яку КК України передбачає відповідальність.

Правознавці висловлюють різні погляди на введення поняття кримінального проступку до КК України, адже це спровокує низку неабияких змін до інших нормативно-правових актів, в тому числі й до Конституції України. Дивлячись на такі розбіжності, слід уважніше розглянути позитивні та негативні сторони таких змін до КК України.

Серед негативних аспектів у науковій літературі цілком слушно наголошується на тому, що процес легалізації аналізованої категорії відбувається «задом наперед» – у межах процесуального, а не матеріального права. На думку Д.С. Азарова, можна припустити, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) писався із запасом,

ніби на виріст. Його автори, очевидно, вважали, що категорія «кримінальний проступок» у матеріальному праві з'явиться неминуче, а тому вирішили наперед визначити поняття «кримінальний проступок» в КПК України [1, С. 129]. По-друге, окрему увагу слід звернути на те, що у Конституції України вживається саме термін «злочин» і немає жодних згадок ані про «кримінальні правопорушення», ані про «кримінальний проступок». Як з цього приводу зазначає О. М. Шамара, ці новели не було узгоджено з Конституцією України, незважаючи на існуючий зміст ч. 1 ст. 3 КК України, у якій зазначено, що КК України ґрунтується на Конституції України. Поняття ж «кримінальний проступок» в Конституції України відсутнє, а поняття «злочин» міститься в багатьох статтях. Крім того, у п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України відображено поділ правопорушень на види, відповідно до якого виокремлюють злочини, адміністративні та дисциплінарні правопорушення, тоді як вказівка на кримінальне правопорушення або кримінальний проступок відсутня [2, с. 359]. На думку Д.С. Азарова, навряд чи може бути піддано сумніву чи якимось застереженням аксіоматичне положення про те, що кримінальний закон має ґрунтуватися на Конституції України. У літературі вже неодноразово зазначалося, що в Основному Законі нашої держави не згадується поняття «кримінальне правопорушення», натомість вживається поняття «злочин» [1, с. 129]. Отже, можемо зробити висновок, що такі зміни до КК України зовсім неузгоджені з конституційними нормами.

Недосконалість нововведень дійсно може ускладнити використання норм кримінального права звичайними громадянами. Але в той же час, важко не звертати увагу на необхідність ведення таких змін, викликаних й певними позитивними моментами.

Позитивним аспектом у веденні поняття кримінального проступку до КК України є запозичення міжнародного досвіду. Більшість розвинених зарубіжних країн світу історично прийшли до того, що якщо те чи інше

діяння невеликої тяжкості не несе великої суспільної небезпеки та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин, то розслідування такого діяння повинно проводитися за спрощеною процедурою.

У той же час, головне заради чого ухвалювалися зміни, відображене в самій назві закону: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Таке спрощення досудового розслідування пов'язане з тим, що великий відсоток злочинів складають саме злочини невеликої тяжкості, які за новим законом [3] і стають проступками. Вважається, що такі зміни сприятимуть зменшенню навантажень на органи досудового слідства. За новим законом вони проводитимуть розслідування проступків за скороченою процедурою у формі досудового дізнання, тривалість якого не повинна перевищувати 1 місяця з дня вручення особі повідомлення про підозру.

Після направлення прокурором обвинувального акту до суду, останній протягом 5 днів має розглянути справу. Якщо обвинувачений визнає свою вину та не має наміру оспорювати встановлені в ході дізнання обставини, суд може розглянути провадження щодо нього без виклику учасників до зали судових засідань. Після відбуття покарання особа, яка була притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку, вважатиметься такою, що не має судимості. Окремо варто зазначити, що готування до кримінального проступку не буде тягнути за собою кримінальної відповідальності.

В. М. Тертишник, розмірковуючи в руслі ідеї гуманізації кримінального закону та відстоюючи ідею масштабної декриміналізації малозначних кримінальних правопорушень і розроблення на цій основі практично нового КК України та нового КПК України, зазначає, що кримінальні проступки доцільно виокремити з кримінального закону,

здійснити декриміналізацію малозначних кримінальних правопорушень, які мають бути переведені в адміністративно карні діяння, а отже, щодо них не буде здійснюватися громіздке й дороге розслідування. На думку вченого, інститут кримінальних проступків доречно взагалі виділити з кримінального кодексу, а провадження за ним варто здійснювати в адміністративному порядку [5, с. 519, 613].

Важко повністю погодитися з думкою вченого, але в той же час думка про те, що інститут кримінального проступку потребує окремого нормативно-правового акту є раціональною та може зовсім скоро віднайти своє втілення в реальному житті.

Розглянувши, позитивні та негативні сторони введення інституту кримінального проступку в Україні, хочеться звернути увагу саме на те, що створення кримінальних проступків має стати важливим етапом в гуманізації кримінального права. Адже кримінальними проступками стануть не лише деякі адміністративні проступки, а й нинішні найменш тяжкі злочини.

Незрозумілою залишається правова визначеність поняття кримінального проступку, виникають питання щодо забезпечення існуючих гарантій прав і свобод людини під час запроваджуваної процедури дізнання. Згідно такого положення ми можемо виділити декілька нагальних проблем:

1) відповідно до ст. 22 Конституції України під час прийняття нових законів не допускається звуження існуючих прав і свобод людини. Відтак запроваджені процедури спрощеного дізнання замість розслідування можуть отримати неоднозначне тлумачення;

2) виникає проблема забезпечення права на презумпцію невинуватості. Згідно зі ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину та не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду. Проблемою може стати

механічне перенесення на особу концепту «вважається невинуватою у вчиненні злочину», яка притягується до відповідальності за кримінальний проступок. І в сучасних судових реаліях це може мати дійсно негативні наслідки;

3) у ст. 29 Конституції України зазначено, що в разі нагальної необхідності запобігти злочину або припинити його уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого впродовж 72 годин має бути перевірена судом. Відтак запровадження процедури затримання підозрюваного для запобігання чи припинення кримінального проступку стає недопустимим [6].

Останнім нововведенням до КК України розглянуте нами, але не останнім за важливістю є поява статті 286¹, яка передбачає, що керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції буде віднесене до кримінального проступку. Дана стаття КК України передбачатиме покарання у вигляді штрафу від 17 до 34 тис. грн. і накладення заборони керувати транспортними засобами терміном до трьох років; а при повторному вчиненні такого ж проступку верхня межа штрафу може сягати до 51 тис. грн. із заборonoю керувати від 2 до 3 років. Таким чином, відбудеться криміналізація діяння. Важко сказати чи дійсно існує така необхідність, але, на нашу думку, це зовсім не останнє діяння, яке в подальшому буде криміналізовано та віднесено до інституту кримінальних проступків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вище сказане, приходимо до висновків: введення інституту кримінального проступку повинно бути зваженим рішенням, що знайде чітке правове визначення у законодавстві України. Дійсно, це є важливим елементом у виконанні міжнародних зобов'язань України щодо реформування

кримінального законодавство. Але, в той же час, законодавцю не слід забувати про раціональність прийняття такого рішення та особливо звернути увагу на недоліки згадані раніше. Поняття «кримінальний проступок» потребує подальшої деталізації та може бути запозичене, виходячи з загального поняття проступку, але з посиленням на свої особливості. Отже, на нашу думку, кримінальний проступок – це система злочинів невеликої тяжкості та деяких адміністративних правопорушень, які посягають на громадський порядок, власність, права і свободи громадян та на встановлений порядок управління, й за які КК України передбачена відповідальність. Серед позитивних аспектів запровадження інституту кримінального проступку можна виділити зменшення навантаження на органи досудового слідства, гуманізацію вітчизняного кримінального права, виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань. Важливими питаннями для подальшого дослідження залишаються форма нормативно-правового акту, критерії розмежування злочинів та кримінальних проступків, а також правові наслідки вчинення кримінального проступку. Доопрацювання потребують аспекти пов'язані з відповідністю конституційним нормам заміни поняття злочин на кримінальне правопорушення та певні процесуальні заходи.

Література

1. Азаров Д. С. Упровадження категорії кримінального проступку : окремі концептуальні проблеми // Наукові записки. Юридичні науки, 2012. Том. 144-145. С. 129-133.
2. Шармар О. М. Кримінальний проступок: історія і сучасність: Науковий висновок Національної академії внутрішніх справ, 2013. С. 356-364
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних

- правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617 - VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
 5. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. 15-те вид., доп. і перероб. К.: Правова єдність, 2018. 854 с.
 6. Сачко О. В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання // Актуальні проблеми держави і права, 2018. С. 127-133.
 7. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності // Збірник наукових праць, 2007. С. 166-171.
 8. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. С. 187-189.
 9. Шариков А.С. О двух концепциях правонарушения // Вестник Волградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция, 2003. С. 63-68.
 10. Ковальов В.А. К вопросу о правонарушении, как основании юридической ответственности // Актуальные проблемы Российского права, 2010. С. 80-83.
 11. Титова Т.Ю. Уголовное правонарушение. URL: <http://www.lawcabinet.ru/5277.html> (дата звернення: 03.03.2020)

References

1. Azarov D. S. (2012) Uprovadzhennja kateghoriji kryminaljnogho prostupku: okremi konceptualjni problemy. [Naukovi zapysky]. Jurydychni nauky, Vol. 144-145. PP. 129-133.

2. Sharmar O. M. (2013) Kryminaljnyj prostupok : istorija i suchasnistj. [Naukovyj vysnovok Nacionaljnoji akademiji vnutrishnikh sprav]. Vol. 2. PP. 356-364.
3. Pro vnesennja zmin do dejakykh zakonodavchykh aktiv Ukrajiny shhodo sproshhennja dosudovogho rozsliduvannja okremykh kateghorij kryminaljnykh pravoporushenj: the Law of Ukraine (2018, November 22), Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>
4. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine (1996, June 28). Vidomosti Verhovnoi Radi. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Tertyshnyk V.M. (2018) Naukovo-praktychnyj komentar Kryminaljnogho procesualjnogho kodeksu Ukrajiny. [Pravova jednist]. Vol. 15. 854 p.
6. Sachko O. V. (2018) Pravova vyznachenistj shhodo instytutu kryminaljnykh prostupkiv ta procesualjnoji formy diznannja. [Aktualjni problemy derzhavy i prava]. PP. 127-133.
7. Fris P. L. (2007) Oznaky ta sklad kryminaljnogho prostupku. [Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoji dijajlnosti]. Zbirnyk naukovykh pracj, Vol. 2. PP. 166-171.
8. Khavronjuk M. I. (2006) Kryminaljne zakonodavstvo Ukrajiny ta inshykh derzhav kontynentaljno. [Jevropy: porivnjajnyj analiz, problemy gharmonizaciji, monohrafija]. Juryskonsuljt, PP. 187-189.
9. Sharykov A.S. (2003) O dvukh koncepcyjakh pravonarushenja. [Vestnyk Volghradskogho ghosudarstvennogho unyversyteta]. Jurysprudencyja, Vol. 6. PP. 63-68.
10. Kovaljov V.A. (2010) K voprosu o pravonarushenyy, kak osnovanyj jurydycheskoj otvetstvennosti. [Aktualnii problemy Rossyjskogho prava], vol. 3. PP. 80-83.
11. Tytova T.U. Ugholovnoe pravonarushenye. URL: <http://www/lawcabinet.ru/5277.html>